

ВПЛИВ КУТНОГОРСЬКОГО ДЕКРЕТУ ВАЦЛАВА IV НА РОЗВИТОК ПРАЗЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ТА СУСПІЛЬНЕ ЖИТТЯ ЧЕСЬКОГО КОРОЛІВСТВА В УМОВАХ РОЗГОРТАННЯ ГУСИТСЬКОГО РУХУ

Наталія Куштан¹

аспірантка кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби
факультету історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород
E-mail: nataliia.kushtan@uzhnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1783-3570>

Кутногорський декрет 1409 р., виданий королем Вацлавом IV, мав величезний вплив на Празький університет і політичний клімат Чеського королівства. Документ змінив систему голосування в університеті, надаючи чеським студентам і професорам три голоси, а іншим націям один. Це суттєво зміцнило позиції чеської нації в університеті, що сприяло поширенню реформаторських ідей Яна Гуса. Декрет підтримав чеську мову та культуру, збільшивши їх вплив у академічному середовищі. Це сприяло розвитку чеської літератури, науки та національної свідомості. Король мав безперечне право на впровадження декрету. Навіть протест і присяга німецьких магістрів не заперечували його законності – у протесті прямо зазначалося, що лише король має право забезпечувати спокій в університеті. Основною причиною виникнення глибокої прірви між націями стало те, що суперечка щодо Кутногорського декрету сприймалась сучасниками виключно як національний конфлікт. Крім того, декрет став каталізатором гуситського руху, який виступав за реформи церкви та національну автономію. Праці дослідників, таких як Їржі Спевачек, Зденек Веселый та Мартін Нодл, розкривають важливість Кутногорського декрету, акцентуючи увагу на його ролі у зміцненні позицій чеської нації в університеті та підтримці реформаторських ідей. Це мало довготривалий вплив на чеську культуру та мову, а також на розвиток гуситського руху. Кутногорський декрет став символом боротьби за автономію та національні цінності, сприяючи культурному відродженню Чехії. Це був важливий крок у формуванні національної ідентичності та зміцненні позицій реформаторів у Празькому університеті.

Ключові слова: Кутногорський декрет, Чеське королівство, Чехія, Вацлав IV Люксембург, Празький університет, Ян Гус, Реформація, нації, автономія, чеське земляцтво, університет, Центрально-Східна Європа.

Постановка проблеми. У січні 1409 р. чеський король Вацлав IV (1378 – 1419, у 1376 – 1400 роках також король Німеччини) видав грамоту, відому як Кутногорський декрет. Цей документ, відіграв важливу роль в історії не лише Празького університету, одного з найстаріших та найпрестижніших навчальних закладів Європи, але й усього чеського народу. З одного боку, Кутногорський декрет, істотно змінив ситуацію в університеті та став причиною важливих трансформацій у його структурі, а з іншого – суттєво вплинув на суспільні настрої в Чеському королівстві в умовах поширення ідей Яна Гуса (бл. 1369 – 1415), спрямованих на реформування католицької церкви. Видання Кутногорського декрету стало одним із перших успіхів чеського реформаторського руху – зі значними державницькими та національними елементами. Однак іноді тлумачення декрету скочується до різних кліше та спрощених інтерпретацій. Тож у процесі подальшого дослідження було поставлено **завдання** розглянути питання впливу Кутногорського декрету на розвиток Празького університету та з'ясувати значення цього документу для суспільного життя чехів в умовах наростання релігійних суперечностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Праці, у яких досліджується Кутногорський декрет, висвітлюють кілька основних проблемних аспектів, завдяки

яким стає очевидною важливість цього документу в історії Чехії.

Медієвіст Їржі Спевачек у книзі «Вацлав IV» [Spěváček, 1986] проаналізував мотиви короля щодо видання Кутногорського декрету, наголошуючи на його бажанні зменшити залежність Чехії від папського впливу в умовах Великої західної схизми католицької церкви 1378 – 1417 років. Підтримуючи чеське земляцтво в університеті, наголошує вчений, Вацлав IV посилював національні настрої й забезпечував собі підтримку чеської інтелігенції, що була прихильною до реформаторських ідей Яна Гуса.

На думку дослідника Зденека Веселого [Veselý, 1994], Кутногорський декрет можна вважати поворотним моментом для чеського суспільства загалом і Празького університету, зокрема. Він документально підтверджує прагнення короля Вацлава IV захистити інтереси чеського земляцтва в умовах релігійного та культурного протистояння. Декрет суттєво вплинув на розподіл влади в університеті, що пізніше стало каталізатором соціальних змін, які, зрештою, призвели до активізації гуситського руху.

У дослідженнях Мартіна Нодла розглянуто причини та наслідки видання декрету короля Вацлава IV в контексті історії Празького університету, а також проаналізовано цей документ на фоні чеського та європейського суспільного розвитку в бурхливий

¹ © Куштан Н.

період раннього періоду реформаційного руху. Вчений зацентрував увагу на висвітленні історії взаємин між університетськими земляцтвами («націями»), починаючи з 80-х років XIV ст., коли в Празькому університеті виникла суперечка щодо заповнення місць у колегіях магістрів. У цей час почала діяти «*concordia passio*», тобто заклик поважати паритетне представництво окремих націй. Відтак М. Нодл проаналізував Кутногорський декрет, який змінив виборчі права в Празькому університеті на користь чехів, що означало радикальну відмову від вищезгаданої норми. Автор не лише простежив боротьбу за виконання декрету, яка мала національне забарвлення, але й вказав на серйозні наслідки видання цього документу для майбутнього життя університету. Науковець також детально висвітлив трактування Кутногорського декрету в історіографії [Šmahel, Nodl, 2009; Nodl, 2009; Nodl, 2014].

У всіх згаданих студіях акцентується на тому, що Кутногорський декрет сприяв розвитку чеської культури та національної свідомості. Цей документ не тільки зміцнив позицію чеської нації в університеті, але став символом боротьби за автономію та збереження національних цінностей. Дослідники розглядають декрет як важливий фактор, який вплинув на культурне відродження Чехії та розгортання гуситського руху з його вимогою незалежної чеської церкви та освітнього простору. Такий кут зору підкреслює вагомість цього джерела у процесі формування чеської мови й культури. Проаналізовані праці дають уявлення про політичний, соціальний і культурний аспекти видання Кутногорського декрету, а також про його наслідки для Празького університету та гуситського руху.

Мета дослідження – з'ясувати вплив Кутногорського декрету на розвиток Празького університету та на суспільне життя в Чеському королівстві в умовах розгортання гуситського руху.

Виклад матеріалу. Кінець XIV – початок XV ст. був періодом глибоких політичних, релігійних і соціальних змін у Європі. У цей час відбувся Великий Західний розкол у католицькій церкві, який призвів до того, що одночасно існувало кілька пап (Урбан VI в Римі, Климент VII в Авіньйоні), кожен із яких мав своїх прихильників серед європейських держав. Чехія опинилася в центрі цих подій, а король Вацлав IV прагнув використати ситуацію, щоб зміцнити свою владу і зменшити залежність від папських центрів впливу. На думку Вацлава Новотного, оборона вікліфізму відігравала лише другорядну роль у конфлікті, оскільки «за національну справу боролися чеські магістри незалежно від партійної приналежності» [Šmahel, Nodl, 2009, s. 4].

Окрім того, Чехія переживала культурне піднесення, зокрема внаслідок діяльності Празького університету, заснованого у 1348 р. Карлом IV. Університет був осередком не лише освітнього, але й релігійного та політичного життя. На той час він складався з чотирьох націй: чеської, саксонської, баварської та польської, кожна з яких мала один голос у рішеннях, що стосувалися управління університетом [Dekret Kutnohorsky (Vaclav IV)].

Під час першого комплектування (особливо Карлового колегіуму) належна увага приділялася магістрам чеського народу. Проте з часом і тут іноземці здобули великий вплив, який без вагань почали використовувати у власних інтересах. Хоч інформація не зовсім чітка, виглядає так, що іноземці намагалися забезпечити собі перевагу тим, що на вакантне місце після іноземного магістра обирали іншого іноземця, а в інших випадках удавали, що керуються заслугами, тобто старшинством магістрів, що при меншій кількості чехів найчастіше знову приводило до обрання іноземця.

На рубежі XIV – XV ст. новостворені студентські колегіуми були вже присвячені окремим університетським націям:

- колегіум королеви Ядвіги – литовцям;
- Назаретський колегіум – чехам.

Залишається відкритим питання, чи це правило поширювалося також і на нові колегіуми. Адже в 1380-х рр. вони створювалися без урахування національної приналежності студентів. Історичні джерела мовчать про те, які нації представляли студенти, що там проживали. Так само – до початку суперечок навколо вчення Вікліфа – майже неможливо встановити, чи були в Празькому університеті якісь конфлікти на суто національному ґрунті [Nodl, 2009, s. 71].

Нерівність стала кричущою у 1384 р., коли, ймовірно, в Карловому колегіумі звільнилося кілька місць, можливо половина, а також деякі місця у Вацлавовому колегіумі. Напруження зростало і тому, що в той час спалахували й національні суперечки. Коли іноземці готувалися провести вибори на свій лад, представники чеського народу в університеті звернулися до архієпископа як канцлера університету, який 2 грудня 1384 р. наказав членам колегіумів обирати на вакантні місця виключно магістрів чеського народу [Dekret Kutnohorský, 1909, s. 12].

Це фактично означало втручання у встановлене право колегіумів на самостійний вибір. Всі нації виступили з протестом проти наказу архієпископа. Тон протесту свідчить, що його ініціаторами були саме іноземні магістри, але в захист статутного права до них приєдналися і чеські колегіанти, зокрема найповажніші – Миколай з Раковніка та Миколай з Литомішля.

Проте перш ніж розпочалося подальше обговорення, інша подія надала справі несподіваний напрям. Ректором університету тоді був магістр Конрад Зольтау (1384–1385 рр.), родом із Мекленбургу – чоловік великої церковної слави, один із тих, хто був незадоволений станом церкви та своєю діяльністю сприяв формуванню того настрою, з якого пізніше постав чеський релігійний рух, хоча сам був жорстко налаштований проти чеських ініціатив.

Саме за його ректорства спалахнули національні конфлікти, і він зробив усе, щоб вони не згасли. У період, коли давнє суперництво отримало реальний ґрунт у боротьбі за місця в колегіумах, Конрад Зольтау спробував здійснити певні, точно не визначені, але пов'язані зі спором, зміни у структурі університету, що шкочили чеському народові та чисельнішому артистичному факультету, можливо на користь теологічного, де іноземці вже мали більшість.

Неправомірний крок ректора викликав обурення. Чеський народ звернувся з протестом до архієпископа, до якого приєдналися і деякі іноземні магістри з артистичного факультету. 4 грудня 1384 р. архієпископ заборонив ректору проводити наради в університеті у відмінний від старого порядку спосіб і взагалі ввів заборону на нововведення, які шкодили артистичному факультету та чеському народові [Dekret Kutnohorský, 1909, s. 12]. Так розпочався гострий конфлікт, який розвинувся у великий спір чеського народу з іноземцями – конфлікт, який тривалий час мав багато дрібних проявів, і точний перебіг якого неможливо повністю простежити.

Ян Гус був центральною фігурою чеського релігійного та інтелектуального життя на початку XV ст. Він виступав за реформу католицької церкви, засуджував продаж індульгенцій та інші зловживання церковної влади. Його ідеї отримали широку підтримку серед чехів, зокрема в Празькому університеті. З самого формулювання Декрету видно, що політичними ідейниками цього мандату були Ієронім Празький та досвідчений юрист Ян з Єсениць. Гусу можна віднести стратегічно-політичну сторону дипломатичного придбання. З цього випливає, що Кутногорський декрет не був результатом негайної політичної потреби, а виник із глибшого фону ідеологічної боротьби в Празькому університеті, пов'язаної з політичними намірами та цілями королівського двору та самого короля Вацлава IV [Spřeváček, 1986, s. 405].

Король Вацлав IV підтримував гуситські ідеї, оскільки прагнув послабити вплив католицької церкви в своєму королівстві. Його політичний інтерес полягав у збереженні влади в умовах церковного розколу та національного піднесення в Чехії.

Підтримка Гуса й інших чеських реформаторів давала Вацлаву IV можливість зміцнити свою внутрішню позицію в Чехії й одночасно маневрувати між двома папськими центрами впливу під час Великого Західного розколу. Це створило сприятливі умови для видання Кутногорського декрету.

Напруженість між чеським народом і іншими народами (передусім німецькими) в Празькому університеті, яка тривала ще з попередніх конфліктів, природно не могла вщухнути. Ба більше – її посилили й інші обставини.

Іноземні викладачі, які раніше виступали за реформи, зазвичай спиралися на номіналістичну філософію. Натомість прогресивні чеські магістри свої переконання ґрунтували на реалізмі, зокрема на ідеях Джона Вікліфа, які проникли до Чехії наприкінці XIV ст. – переважно завдяки Войтеху Рагніку та його стипендіальній програмі для студентів в Оксфорді.

Однак, як і номіналізм викликав підозру з боку церковної влади, так і ще більше підозр породжував вікліфівський реалізм, який церква вже встигла охарактеризувати як єретичний. У 1403 р. це призвело до конфлікту між прихильниками та противниками вікліфівських ідей в університеті.

Чеські студенти й викладачі, як більшість у Празькому університеті, тоді підтримали Вікліфа. Його ідеї – зрозумілі, чіткі та відповідні духовним запитам часу – стали основою не лише для академічних

дискусій, але й для національного реформаторського руху, який пізніше отримав ім'я «гуситського» [Dekret Kutnohorský, 1909, s. 17]. Саме в цьому русі релігійна та національна складові злилися воедино. Підкреслення особистої відповідальності, заперечення папського універсалізму – усе це резонувало з чеським духовним прагненням.

Усе більше стверджувалася думка, що бути чехом – означає бути гідною людиною, а самосвідомість народу формувалася в протистоянні уніфікуючій церковній владі. І водночас із розпадом європейських опор середньовічного світогляду (зокрема через Великий Західний розкол) посилювався розрив між традиційним універсалізмом і новим – осмисленим – індивідуалізмом.

Ця ідея, що «чех у Чехії має бути першим, як німець у Німеччині, француз у Франції», закономірно знайшла підтримку саме там, де формувалася духовний фундамент нації – в університеті [Dekret Kutnohorský, 1909, s. 18]. Її також підтримувала засновницька грамота Карла IV, яка передбачала перевагу чехів [Zakládací listina Univerzity Karlovy].

Усе це вибухнуло в 1408 р. Після 30 років Великого церковного розколу католицька церква залишалася у кризі. Вирішення шукали у скликанні Пізанського собору – аби обрати єдиного папу. Франція підтримала це негайно, як і чеський король Вацлав IV, який хотів через собор домогтися визнання себе як римського короля (від статусу якого його незаконно усунули в 1400 р.) [Dekret Kutnohorský, 1909, s. 18].

Попри очевидну єдність між королем і чеським народом, сам університет залишався розділеним. Коли надійшла звістка про арешт чеських магістрів, університет захистив їх. Але коли чехи спробували включити в заяву підтримку собору – залишилися у меншості. Німецькі викладачі були проти, і це стало фатальним для них.

Король Вацлав, натрапивши на спротив з боку архієпископа та духовенства, звернувся до університету, очікуючи підтримки. Але три з чотирьох національних факультетів виступили проти – лише чехи підтримали короля. Ректор навіть не дозволив голосування, бо результат був би негативним для короля.

Спори щодо розподілу місць у магістерських колегіях, реформи університетських статутів, а також конфлікти, пов'язані з діяльністю консерваторів та субконсерваторів прав Празької Alma Mater – це були єдині конфлікти з національним підтекстом, що мали місце в Празькому університеті до 1409 р. Виходячи з цього, спільне життя представників університетських націй аж ніяк не можна вважати конфліктним. Навпаки – відсутність будь-яких фундаментальних суперечок свідчить про те, що «згода між націями» була повноцінною та ефективною угодою. Немає жодних свідчень, що до 1409 р. ситуація могла виглядати інакше. Сама університетська адміністрація, в органах якої строго дотримувалася принцип паритетного представництва націй, сприяла цій згоді [Nodl, 2009, s. 70].

І саме тоді проявилася національна єдність чехів. Гус виступив на підтримку пропозиції про чеську більшість в університеті. Він звертався до королів-

ського двору – зокрема до Миколая Багатого – за підтримкою. Однак справжнім організатором цієї національної консолідації був його молодий друг – Ієронім Празький [Dekret Kutnohorský, 1909, s. 19].

10 січня 1409 р. в м. Кутна Гора король Вацлав IV видав декрет [Veselý, 1994], який суттєво змінив розподіл влади в Празькому університеті.

До видання декрету кожна з чотирьох націй мала один голос у рішеннях університету. За Кутногорським декретом чеська нація отримала три голоси у всіх радах, органах, судах, виборах тоді як саксонська, баварська та польська разом – лише один [Spřeváček, 1986, s. 404]. Ця зміна значно зміцнила позиції чеського земляцтва в університеті, тим самим надавши йому більшого впливу на прийняття рішень. Завдяки цьому декрету, чехи змогли ефективніше просувати свої ідеї та впливати на навчально-методичні та адміністративні питання університету.

Завдяки декрету, чеська мова стала більш активно використовуватись у викладанні та науковій діяльності університету. Це дозволило чеським вченим і студентам вільніше висловлювати свої думки й проводити дослідження рідною мовою, впроваджувати навчальні програми та курси, які акцентували увагу на чеській історії, культурі та літературі. Зміцнення позицій чеської мови в університеті сприяло розвитку чеської літератури. Студенти та викладачі активно брали участь у написанні та поширенні творів чеською мовою, що сприяло розширенню літературного репертуару. Декрет сприяв формуванню національної свідомості серед чеського населення. Університет став осередком, де культивувалися ідеї національної автономії та культурної самобутності. Це допомогло зміцнити почуття єдності та гордості за свою національну спадщину. Більший вплив чехів на університетське життя сприяв розвитку студентських організацій та товариств, які підтримували та розвивали чеську мову та культуру.

Оскільки більшість чеських студентів і професорів підтримували ідеї Яна Гуса, декрет надав їм більший вплив у вирішенні університетських справ. Це дозволило реформаторам активно поширювати свої ідеї та отримувати підтримку серед нових поколінь студентів. Зміцнення позицій чеської нації в університеті дало можливість реформаторам, зокрема Яну Гусу та його послідовникам, активно залучати студентів до обговорення ідей Джона Вікліфа та інших реформаторських поглядів. Попри новаторський характер діяльності Яна Гуса, його вчення тісно пов'язане з попереднім реформаційним рухом. Водночас дослідники звертають увагу на те, що, запозичивши низку ідей в англійського богослова Джона Вікліфа (бл. 1328 – 1384), Ян Гус залишався критичним щодо його поглядів, тому зовнішні впливи на формування гуситського руху мають другорядне значення [Ліхтей, 2021, с. 27]. Викладачі мали більше свободи у впровадженні нових методів навчання, що сприяло поширенню їхніх ідей. Чеські реформатори отримували значну інтелектуальну підтримку з боку студентів і професорів, що створювало міцну базу для подальшого розвитку реформаторських ідей. Це сприяло формуванню спільноти однодумців, готових боротися за зміни в церкві та суспільстві. Завдяки

підтримці університету, реформатори мали можливість поширювати свої ідеї через друковані твори, що сприяло швидшому поширенню їхніх поглядів серед широкого загалу. Це дозволяло впливати не лише на університетське середовище, а й на ширші кола суспільства.

Видача декрету викликала протест серед іноземних професорів і студентів, які втратили більшість своїх прав в університеті. Багато з них покинули Прагу, зокрема, значна частина виїхала до Лейпцига, де було засновано новий університет, що з часом став одним із провідних центрів освіти у Священній Римській імперії. Хоча Празький університет тимчасово втратив міжнародний авторитет, він водночас став осередком чеської національної культури та релігійної реформи. В ідеологічному полі видання декрету послугувало каталізатором прискорення перетворення ідеологічних суперечок у національну програму та зростання ідеологічної переваги чеських магістрів, що допомогло компенсувати раптовий відступ впливу іноземців в університеті. Національна програма, основним змістом якої було шанування університету, полягала не в тому, що чеські пани проголошували антинімецькі гасла (з національних міркувань), а в тому, що вони були вікліфівцями. Вони, точніше, найвпливовіша частина населення, що виступали принципово проти всього консервативного, ще не мали надії та можливості змінити нестерпну суспільну ситуацію, спричинену глибокою кризою церкви.

Кутногорський декрет, за вказівкою короля, доставили Геннінгу з Бальтенхагена, представнику саксонської університетської нації, який обіймав посаду ректора в 1409 р. Очевидно, в той самий час копію документа було доставлено хворому Яну Гусу. Ієронім Празький, очевидно, не вважав за доцільне провокувати конфлікт між університетськими магістрами та королем [Spřeváček, 1986, s. 404]. Саме формулювання Декрету свідчить про те, що політичними лідерами цього мандату були Ієронім Празький та досвідчений юрист Ян з Єсениць. Гуса можна віднести до стратегічно-політичної сторони дипломатичного придбання. З цього випливає, що Кутногорський декрет не був результатом негайної політичної потреби, а виник із глибшої фонові ідеологічної боротьби в Празькому університеті, пов'язаної з політичними намірами та цілями королівського двору та самого короля Вацлава IV [Spřeváček, 1986, s. 405].

Декрет в ідеологічній сфері став каталізатором, що прискорює перетворення ідеологічних суперечок у національну програму та зростання ідеологічної переваги чеських магістрів, що поступово компенсувало б зменшення впливу іноземців в університеті. Національна програма, основним змістом якої була чехізація університету, полягала не в тому, щоб чеські маістри проголошували антинімецькі гасла, бо вони були проти німців, тобто з національних міркувань, а в тому, що вони були вікліфитами у своїй вирішальній, або, точніше, найвпливовішій частині, принципово проти всього консервативного, що не мало надії та можливості змінити нестерпну соціальну ситуацію, спричинену глибокою кризою церкви.

Вацлав IV наказав доставити Кутногорський декрет спеціальним кур'єром німецькому ректору Празького університету Геннінгу з Балтенгагена, представнику саксонської університетської нації, який обіймав посаду ректора в 1409 р. Геннінг був одним з опонентів або учасників академічного диспуту (*Kvodlibetní disputace*) Матея з Кніна. Тим часом консисторія архієпископа, в якій опоненти вчення Вікліфа отримали чітку перевагу, вже сама звинуватила майстра Матея з Кніна у поширенні вікліфівської євхаристійної доктрини й примусила його до принизливого зречення [Šmahel, Nodl, 2009, s. 25]. Як тільки доручення було вручено ректору, він ознайомив з ним усіх магістрів і слухачів університету. Це сталося на зборах університетської громади 26 січня 1409 р. Німецькі магістри відреагували на оголошення декрету запеклим опором і після тривалих роздумів вирішили подати апеляцію на рішення короля Вацлава IV, протестувати та вимагати його скасування. Вони висловлювали ідею, що якщо чеські пани вважають, що їх кривдять, то суперечку можна вирішити шляхом поділу університету на німецький і чеський [Spřeváček, 1986, s. 406]. Цей факт видно з пізнішого висловлювання Яна Гуса з кафедри: «Діти! Слава Всемогутньому Богу, що ми витягли німців, що ми маємо те, за що стояли, і що ми переможці. І ми особливо вдячні пану Мікулашу Августинову за те, що він заступився за нас перед королем!» [Spřeváček, 1986, s. 405].

Щойно документ було передано ректору, а ним – загальним зборам магістрів університету 26 січня, вони вирішили не підкоритися декрету та спробувати домогтися його скасування, втрутившись у справи самого короля. Вони отримали бажане слухання приблизно в середині лютого, коли Вацлав IV прибув до Праги з Кутної Гори, щоб укласти угоди з нунцієм Л. Маррамальді. Ректор передав королю пам'ятний документ, який був схвалений магістрами трьох іноземних націй 6 лютого. Документ, написаний не невміло, вимагає скасування декрету, головним чином тому, що він анулює угоду про колегії 1390 р., яку Вацлав IV підтвердив і від якої заявники, як кажуть, не відмовляться, якщо хочуть уникнути порушення присяг, даних їм як ними, так і чехами. У ньому також згадується, як університет постраждав від суперечок 80-х років, і звинувачується їх у скороченні кількості магістрів і студентів. Документ дуже ефектно завершується пропозицією компромісу: якщо чехи почуваються пригнобленими, нехай король розділить університет на чеський та німецький, і це, безумовно, дозволить мирно співіснувати обом елементам; бракує лише наголосу на тому, що це рішення виявилось успішним у суперечці 1372 р. [Bartoš, 1947, s. 309].

Документ не був проігнорований монархом. Він відпустив посольство, запевнивши, що отримає сприятливу відповідь, і викликав чеських магістрів, хоча самі вони не просили про слухання. З цього слухання відомий лише інцидент, який розповів німецький свідок, але досить надійний, який, найімовірніше, сприяв такому перебігу слухання. Серед посольства були також Ієронім Празький та Ян Гус, який щойно одужав від важкої хвороби, яка прикувала його до ліжка на момент видання Указу.

Король навіть пообіцяв виконати протест німецьких магістрів від 6 лютого 1409 р. Він мав намір зламати запеклий опір чеських панів, погрожуючи спалити їхніх представників – Яна Гуса та Ієроніма Празького – за те, що ті підняли хвилю спротиву проти волі німецьких феодалів [Petr z Mladonovic, 1965, s. 133]. Можливо, тоді Ієроніму вдалося дещо заспокоїти короля, але тепер було сумнівним виконання умов Кутногорського декрету.

Протест німецьких магістрів виявився недостатнім. Коли 23 лютого мали відбутися вибори екзаменаторів для іспитів, три нації, відкрито ігноруючи Кутногорський декрет, провели вибори за старими правилами. Але цього разу чеські маістри змогли перешкодити проведенню іспитів [Dekret Kutnohorský, 1909, s. 21]. Зрозуміло, що королівське розпорядження було неприємним для німецьких магістрів, особливо тому, що вони самі посприяли його появі. Стає ще очевидніше, що три народи по суті об'єдналися в одну національність, і коли німці виступили проти чехів, говорити про безправ'я вже не випадало. Проте німці тоді, коли справа стосувалася їхніх інтересів, розуміли «право» як перевагу над іншими.

Велися переговори, короля навіть навідували в Жебрак і Точнік, а чеська сторона пішла на значні поступки – пропонувалося зм'якшити дію декрету: університетські посади мали б змінюватися кожні пів року між чехами й німцями, незалежно від народності. Це стало новим доказом того, що конфлікт набув національного характеру. Проте навіть така готовність до компромісу не принесла результатів. Коли настав час нових виборів ректора і деканів, німці, не визнаючи королівського декрету, але й не наважуючись відкрито виступити проти нього, просто не взяли участі у виборах. Неможливо було навіть обрати деканів [Dekret Kutnohorský, 1909, s. 21].

Розлючений король віддав наказ Мікулашу Августинові, який за сприяння старих міських старост 9 травня 1409 р. за драматичних обставин звільнив німецьких академічних сановників з посад і відібрав університетські знаки у ректора Геннінга з Балтенхагену. Король Вацлав IV, за власним повноваженням, призначив ректором Празького університету пана Зденка з Лабуни, пізніше проректора Церкви Всіх Святих у Празькому Граді та одного з провідних послідовників Гуса. Був призначений деканом факультету мистецтв Симон із Тишнова, захисник Вікліфа та відданий друг Яна Гуса, у 1411 р. його було обрано ректором Празького університету [Dobiáš, 2017, s. 10–11]. Про зміни сановників інших факультетів новин не було.

Реакцією на втручання короля Вацлава IV, щоб припинити боротьбу за Кутногорський декрет, було виконання попередньої погрози німецьких магістрів, що вони покинуть Празький університет разом зі своїми студентами. До цього кроку їх спонукала і необачна присяга. Вацлав IV вважав їхній від'їзд із Праги протистоянням королівській величності та змовою проти Чеського королівства. Тому він оголосив їх вигнаннями та позбавив усіх університетських чинів документом, виданим 28 червня 1409 р. в замку Жебрак. Рішення короля було мотивоване також тим, що німецькі пани, хоч і

постійно зводили наклепи на Чеське королівство і звинувачували чехів у поширенні єретичних ідей, все ж нарікали на втрату пребенду, різних привілеїв і можливостей, якими вони користувалися в Празі. Більшість німецьких магістрів і студентів поїхали до новозаснованого університету в Лейпцигу. Їх відокремлення означало перемогу багаторічної боротьби за чеський характер Празького університету. Але німецький компонент в університеті не зник, тому що Кутногорський декрет не став на заваді його подальшій діяльності та навчання в Празі. Таким чином, ті, хто виїхав, неправильно посілалися на вигнання, вони пішли за власним рішенням. Їхній аргумент про те, що сецесія означала падіння відомого вчення Карла IV, не влучив у ціль. Навпаки, здійснилося бажання засновника Празького університету, щоб університет служив мешканцям Чеського королівства [Dekret Kutnohorsky (Vaclav IV)].

Перемога чеських магістрів на чолі з Яном Гусом та його найближчими друзями означала перетворення Празького університету з міжнародної інституції на інституцію національного рівня. Новітні дослідження підтверджують, що фактична кількість магістрів і особливо студентів, які залишили Прагу, була набагато меншою, ніж вважалося раніше, і що це були не тисячі людей, а лише кілька сотень. Однак, реалізація Кутногорського декрету та особливо від'їзд німецьких магістрів тимчасово вплинули на життя та самоуправління Празького університету.

13 жовтня Кутногорський декрет був офіційно внесений до університетських статутів, які були змінені відповідно до його положень. Зокрема, новий ректор мав складати присягу на вірність королю й державі. У жовтні 1409 р. вперше було проведено вибори ректора за новим порядком, і одностайно на цю посаду було обрано того, хто зробив найбільший внесок у зміни – Магістра Яна Гуса [Dekret Kutnohorský, 1909, s. 22]. З цього часу, почалася якісно нова ера празької вищої освіти, безпосередньо пов'язана з розвитком руху, який отримав ім'я його духовного лідера.

Зростання національної свідомості чехів призвело до того, що університет став ключовим осередком гуситського руху. Ян Гус використовував університетську кафедру для викладання і поширення ідей вікліфізму, що сприяло зростанню підтримки його поглядів серед чеської інтелігенції та студентів.

Король мав безперечне право на впровадження декрету. Навіть протест і присяга німецьких магістрів не заперечували його законності – у протесті прямо зазначалося, що лише король має право забезпечувати спокій в університеті.

Основною причиною виникнення глибокої прірви між націями стало те, що суперечка щодо Кутногорського декрету сприймалась сучасниками виключно як національний конфлікт. У минулих конфліктах – як-от під час поділу університету у 1372 р. або суперечок у 1384 – 1390 рр. – вирішальну роль відігравали соціальні статусні протиріччя (між юристами й філософами, між теологами-колегіатами й філософами-магістрами) [Nodl, 2009, s. 74].

Це створило основну передумову для підтримки політичних намірів короля Вацлава IV у справі

скликання церковного собору в Пізі, з якого король ще раз пообіцяв взаємну підтримку в справі визнання його Римського королівства, а також для подальшого розвитку програми реформ [Spřeváček, 1986, s. 405]. Цей документ став важливим чинником, який привів до початку гуситської революції, що спалахнула в Чехії після страти Гуса в 1415 р. Гуситський рух не обмежувався лише релігійними питаннями, він мав також політичний характер, оскільки виступав проти впливу католицької церкви та підтримував ідею створення незалежної чеської церкви.

Крім релігійних реформ, Кутногорський декрет відіграв значну роль у формуванні національної свідомості чехів. Він надав чеському народу більше прав та можливостей для самовираження в академічній сфері, що сприяло розвитку чеської мови, культури та ідентичності. Університет став символом національної боротьби за автономію та духовну незалежність.

Після «сецесії» кількість студентів і магістрів зменшилася, значення університету трохи послабло. Але не варто перебільшувати: подібні явища були типові для середньовіччя. Наприклад, Паризький університет теж переживав подібні втрати – і це не зашкодило його престижу. У Празі також не всі німці пішли, деякі повернулися або приїхали нові. До 1412 р. кількість студентів, за хроніками, становила 2000 (хоч це і перебільшення, але свідчить про великий потік). Справжній занепад прийшов не через декрет, а через внутрішні заворушення близько 1420 р. та рішення Констанцького собору 1416 р., яким було призупинено діяльність університету [Dekret Kutnohorský, 1909, s. 24]. Отже, згорання роботи університету було результатом зовсім інших подій.

Після скасування обмежень університет відновив діяльність. Знову з'явилися іноземці, навіть німці. Коли 1443 р. у Віденському університеті сталася сецесія, вона призвела до припливу вчених до Праги – попри репутацію «єретичного» закладу. Декрет залишався чинним, і його так шанували, що в 1472 р. університет попросив нового короля Владислава його підтвердити [Dekret Kutnohorský, 1909, s. 24].

Повний занепад університету, що настав пізніше, тим більше не пов'язаний із декретом. Це була частина ширших тенденцій у Європі.

Висновки. Виданий у 1409 р. королем Вацлавом IV, Кутногорський декрет істотно змінив баланс влади в Празькому університеті, надавши чеському земляцтву перевагу у прийнятті рішень. Це сприяло глибоким структурним змінам в університеті та зміцнило національну свідомість чехів. Декрет посилив позиції реформаторів, таких як Ян Гус, надавши їм можливість ширше пропагувати свої ідеї та здобувати підтримку серед студентів та викладачів. Це стало вагомим чинником у розвитку гуситського руху, який значно вплинув на релігійне та політичне життя Чеського королівства.

Кутногорський декрет було видано в умовах Великого Західного розколу, що ослабив католицьку церкву. Король Вацлав IV використав цю ситуацію, щоб зміцнити свою владу та зменшити залежність Чехії від папських центрів впливу, підтримуючи національні настрої та реформаторські ідеї. Також, варто згадати про розвиток чеської культури, мови та

літератури в університеті. Це зміцнило позиції чехів у академічному середовищі та сприяло формуванню національної ідентичності, що стало важливим для культурного відродження.

Таким чином, варто наголосити на значущості Кутногорського декрету не лише для Празького університету, а й для ширшого історичного контексту Чеського королівства, демонструючи його вплив на національну ідентичність та культурне відродження.

Список використаних джерел

- Dobiáš, Karel, 2017. *Šimon z Tišnova a jeho obhajoba Viklefa (De probationibus propositionum)*. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav klasických studií, Latinský jazyk a literatura středověku, 94 s. https://is.muni.cz/th/euwwn/dobias_karel_diplomova_prace.pdf (дата звернення: 09.07.2025).
- Karel IV., 1348. *Zakládací listina Univerzity Karlovy*, Praha. <https://cuni.cz/UK-1391.html> (дата звернення: 09.07.2025).
- Kavka, František; Buchvaldek, Miroslav, 1964. *Dějiny Československa. I. díl. Do roku 1437*, Praha, 431 s.
- Nodl, Martin, 2009. *Auf dem Weg zum Kuttenberger Dekret: von der Versöhnung der Nationen zum unversöhnlichen Nationalismus*. Bohemia, Bd. 49, s. 52–75.
- Nodl, Martin, 2014. *Husitská univerzita*. In: Cermanová, Pavlína; Novotný, Robert; Soukup, Pavel (edd.), *Husitské století*, Praha: Lidové noviny, s. 789.
- Novotný, Václav; Krofta, Kamil; Šusta, Josef; Friedrich, Gustav, 1909. *Dekret Kutnohorský: přednášky a stati s faksimilem Husova opisu Dekretu Kutnohorského*, Praha: Historický klub, 72 s.
- Petr z Mladoňovic, 1965. *Zpráva o mistru Janu Husovi v Kostnici*, Praha, 245 s.
- Šmahel, František; Nodl, Martin, 2009. *Kutnohorský Dekret po 600 letech. Bilance dosavadního bádání*. In: Český časopis historický (ČČH), roč. 107, s. 1–45.
- Spěvák, Jiří, 1986. *Václav IV. (1361 – 1419)*, Praha, 773 s.
- Václav IV., 1409. *Dekret Kutnohorský*. <https://www.ceskaliteratura.cz/dok/dekret.htm> (дата звернення: 09.07.2025).
- Veselý, Zdeněk, 1994. *Dekret Kutnohorský, Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha, s. 78–79.
- Ліхтей, Ігор, 2021. Життя й діяльність Яна Гуса та його послідовників в науковому доробку відомого чеського медієвіста Вацлава Новотного, *Славістична збірка*, вип. VI, с. 18–35.

References

- Dobiáš, Karel, 2017. *Šimon z Tišnova a jeho obhajoba Viklefa (De probationibus propositionum)*. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav klasických studií, Latinský jazyk a literatura středověku, 94 s. dostupné online: https://is.muni.cz/th/euwwn/dobias_karel_diplomova_prace.pdf. (09.07.2025) (in Czech).
- Karel IV., 1348. *Zakládací listina Univerzity Karlovy*. Praha: dostupné online: <https://cuni.cz/UK-1391.html>. (09.07.2025). (in Czech).
- Kavka, František; Buchvaldek, Miroslav, 1964. *Dějiny Československa. I. díl. Do roku 1437*, Praha, 431 s. (in Czech).
- Likhтей, I. M., 2021. *Zhyttia y diialnist Yana Husa ta yoho poslidovnykiv v naukovomu dorobku vidomoho ches'koho mediievista Vatslava Novotnoho* [The Life and Work of Jan Hus and His Followers in the Scholarly Legacy of the Renowned Czech Medievalist Václav Novotný], *Slavistychna zbirka*, vyp. VI, s. 18–35. (in Ukrainian).
- Nodl, Martin, 2009. *Auf dem Weg zum Kuttenberger Dekret: von der Versöhnung der Nationen zum unversöhnlichen Nationalismus*. Bohemia, Bd. 49, s. 52–75. (in German).
- Nodl, Martin, 2014. *Husitská univerzita*, Cermanová, Pavlína; Novotný, Robert; Soukup, Pavel (edd.), *Husitské století*, Praha: Lidové noviny, s. 789. (in Czech).
- Novotný, Václav; Krofta, Kamil; Šusta, Josef; Friedrich, Gustav, 1909. *Dekret Kutnohorský: přednášky a stati s faksimilem Husova opisu Dekretu Kutnohorského*, Praha: Historický klub, 72 s. (in Czech).
- Petr z Mladoňovic, 1965. *Zpráva o mistru Janu Husovi v Kostnici*, Praha, 245 s. (in Czech).
- Šmahel, František; Nodl, Martin, 2009. *Kutnohorský Dekret po 600 letech. Bilance dosavadního bádání*, Český časopis historický (ČČH), roč. 107, s. 1–45. (in Czech).
- Spěvák, Jiří, 1986. *Václav IV. (1361 – 1419)*, Praha, 773 s. (in Czech).
- Václav IV., 1409. *Dekret Kutnohorský*. Praha: dostupné online: <https://www.ceskaliteratura.cz/dok/dekret.htm>. (09.07.2025). (in Czech).
- Veselý, Zdeněk, 1994. *Dekret Kutnohorský, Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha, s. 78–79. (in Czech).

Nataliia Kushtan

Post-graduate student of the Department of Ancient, Middle Ages and Premodern History of Ukraine, SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

THE IMPACT OF THE KUTNÁ HORA DECREE OF WENCESLAS IV ON THE DEVELOPMENT OF CHARLES UNIVERSITY AND THE SOCIAL LIFE OF THE CZECH KINGDOM AMID THE RISE OF THE HUSSITE MOVEMENT

The Kutná Hora Decree of 1409, issued by King Wenceslaus IV, had a profound impact on the University of Prague and the political climate of the Kingdom of Bohemia. The decree restructured the university's voting system, granting Czech students and professors three votes, while other nations received only one. This significantly strengthened the position of the Czech nation within the university and facilitated the spread of reformist ideas promoted by Jan Hus. The decree supported the Czech language and culture, increasing their influence in academic circles and contributing to the development of Czech literature, science, and national consciousness. The king held unquestionable authority to implement the decree. Even the protest and oath of the German masters did not challenge its legality—in fact, the protest

explicitly stated that only the king had the right to maintain peace at the university. The primary reason for the deep divide between the nations was that the dispute over the Kutná Hora Decree was perceived by contemporaries purely as a national conflict. Moreover, the decree became a catalyst for the Hussite movement, which advocated for church reform and national autonomy. The works of scholars such as Jiří Spěváček, Zdeněk Veselý, and Martin Nodl highlight the importance of the Kutná Hora Decree, emphasizing its role in strengthening the Czech nation's position at the university and supporting reformist ideas. It had a lasting impact on Czech culture and language, as well as on the development of the Hussite movement. The Kutná Hora Decree became a symbol of the struggle for autonomy and national values, contributing to the cultural revival of Bohemia. It was a crucial step in shaping national identity and reinforcing the reformers' influence at the University of Prague.

Keywords: *Kutná Hora Decree, Kingdom of Bohemia, Czechia, Wenceslaus IV of Luxembourg, University of Prague, Jan Hus, Reformation, nations, autonomy, Czech student nation, university, Central and Eastern Europe.*

Статус статті:

Отримано: 16.09.2025 Прийнято: 21.09.2025 Опубліковано: 01.11.2025

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY-4.0)

ISSN 2523-4498 (Print) ISSN 2786-6513 (Online)